

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації ДЬОМІНОЇ Олени Петрівни на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»)

Дисертаційне дослідження Дьоміної Олени Петрівни на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (галузь знань 08 «Право») виконана у Луганському державному університеті внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ 31 листопада 2018 року (протокол № 6). Тема відповідає науковому напрямку «кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» в межах спеціальності 081 «Право».

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дьоміної Олени Петрівни на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації» підготовлений за результатами попереднього розгляду цієї дисертації та публічної презентації Дьоміної О.П. наукових результатів зазначеної дисертації, який відбувся 26 грудня 2024 року на засіданні кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1.

Рецензенти:

1) науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Письменський Є.О.;

2) завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Удод А.М.

За результатами засідання було складено наступний висновок.

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Забезпечення кримінально-правового захисту життя та здоров'я людини відіграє важливу роль у гарантуванні права на свободу сексуальної поведінки, репродуктивний вибір та планування сім'ї. Основний Закон нашої держави визнає найвищою соціальною цінністю передусім життя, здоров'я і недоторканність людини (ст. 3), а також гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу (ст. 49).

Наразі в Кримінальному кодексі України (ст. 134) передбачено відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації. Незаконне проведення абортів або стерилізації сьогодні утворює реальну загрозу для українського суспільства, для репродуктивного здоров'я нації.

Водночас потрібно констатувати наявність чималої кількості

невирішених (або ж недостатньо опрацьованих) аспектів та дискусійних питань у цій сфері кримінально-правового регулювання. Серед них: специфіка відповідальності за вчинення цього злочину щодо неповнолітньої, юридична оцінка форм примушування до вчинення абортів, співвідношення українського та європейського законодавства в досліджуваному аспекті, відмежування від суміжних посягань, особливості застосування покарання та інших заходів кримінально-правового характеру до особи, винної у вчиненні одного з досліджуваних злочинів, а також деякі інші проблемні питання.

Ураховуючи наведене, для нашої держави одним із пріоритетних завдань у сфері протидії злочинам проти життя і здоров'я особи повинно стати саме реагування, у т.ч. за допомогою кримінально-правових засобів, на різні форми посягань на репродуктивні права жінок та чоловіків. Актуальність такого кримінально-правового реагування є очевидною.

Проблемам кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів (і частково – незаконній стерилізації) присвячено низку наукових праць вітчизняних авторів. Зокрема питанням кримінально-правової оцінки складів злочинів, описаних у ст. 134 КК, присвятили свої роботи О. Авдеев, О. Алієва, М. Бажанов, Ю. Баулін, Н. Березовська, В. Борисов, В. Глушков, В. Гришук, О. Дудоров, В. Куц, В. Мисливий, А. Орлеан, І. Павленко, Л. Остапенко, Я. Радченко, Х. Романюк, В. Устименко, К. Черевко, Н. Ярмиш та деякі інші. У зарубіжній кримінально-правовій науці проблематиці відповідальності за незаконний аборт (стерилізацію) присвятили свої праці зокрема Ф. Агеї, С. Амбаст, А. Бозе, У. Джеттер, Ф. ДеЛондрас, Дж. Тейлор, А. Фасоро, Р. Фішер, Дж. Холл, Дж. Х'югс.

Визнаючи вагомий внесок згаданих та деяких інших дослідників у розвиток чинного кримінального права в частині протидії незаконному проведенню абортів та стерилізацій, водночас варто наголосити на тому, що залишається чимало невирішених питань у частині правильної кримінально-правової оцінки відповідних посягань. Це дисертаційне дослідження покликане сприяти, принаймні частково, розв'язанню низки актуальних у нормативному та правозастосовному аспектах проблем охорони репродуктивно-генетичних прав людини.

2. Наукова новизна результатів дослідження.

Дисертація О. П. Дьоміної є завершеним науковим дослідженням, присвяченим проблемним питанням застосування заходів кримінально-правового впливу за незаконне проведення абортів або стерилізації.

У результаті проведеного дослідження розроблено низку нових положень, висновків і рекомендацій щодо оптимізації та підвищення ефективності норм, які визначають зміст і форми реалізації кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів або стерилізації людини, а саме:

у перше:

- визначено, що назва ст. 134 КК «Незаконне проведення абортів або стерилізації» не відповідає її змісту в межах четвертої та п'ятої частини заборони, через що висловлено пропозицію змінити назву ст. 134 КК на

«Незаконне проведення абортів, примушування до абортів або стерилізації», включивши посилання на примушування до двох видів медичного втручання;

- запропоновано, із огляду на те, що українським законодавцем визнано злочином лише примушування до стерилізації і водночас проігноровано інші можливі на практиці форми незаконної стерилізації (на кшталт криміналізації окремих видів абортів у ч. 1 і ч. 3 ст. 134 КК), визнати злочином також незаконне проведення стерилізації, тобто з порушенням порядку, який згодом повинен бути деталізований у спеціальному підзаконному нормативному акті МОЗ України;

- висловлено авторську пропозицію оптимізувати редакції ч. 2 і ч. 4 ст. 134 КК в один із двох альтернативних способів: 1) замінити слово «примушування» на «проведення»; або 2) виключити словесну конструкцію «без добровільної згоди потерпілої особи», що сприятиме удосконаленню положень кримінального закону та практиці їхнього застосування в сфері захисту репродуктивних прав людини;

- аргументовано, що ознака безплідності, яка описує суспільно небезпечний наслідок, повинна інкримінуватися особі, яка здійснила незаконний аборт, навіть у тому разі, якщо в майбутньому потерпіла жінка зможе мати дітей завдяки застосуванню допоміжних репродуктивних технологій;

- запропоновано, із наведенням авторської аргументації, оптимізувати санкції ч.ч. 1-4 ст. 134 КК шляхом включення вказівки на мінімальний розмір основних видів покарань у такий спосіб: 1) у ч. 2 обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі до двох років; 2) у ч. 3 обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі від двох до п'яти років; 3) у ч. 4 обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі до двох років; 4) у ч. 5 обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі від двох до п'яти років;

удосконалено:

- наукові підходи до вивчення зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії незаконному проведенню абортів або стерилізації з використанням порівняльно-правового методу та з урахуванням дворівневої класифікації юрисдикцій світу, в яких діють певні режими заборони (або обмеження) абортів;

- позицію про те, що визначені вітчизняним законодавцем форма та спосіб впровадження передбачених Стамбульською конвенцією положень у вітчизняне кримінальне законодавство в частині створення комплексної моделі протидії різним формам домашнього насильства створюють низку змістових суперечностей з раніше діючими нормами КК та необґрунтовано змінюють сферу застосування кримінального закону, що актуалізує подальший перегляд відповідних новел із метою редакційного вдосконалення та оптимізації їхнього правозастосовного потенціалу;

- тлумачення поняття лікарської помилки, яку визнано складним міжгалузевим феноменом у межах кримінально-правового вчення про вину; спираючись на релевантні положення медичного законодавства

запропоновано медичною помилкою під час проведення абортів, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи (ч. 3 ст. 134 КК), вважати сумлінну оману лікаря-спеціаліста акушера-гінеколога за відсутності ознак необережної форми вини, яка зумовлена одним чи декількома об'єктивними або суб'єктивними обставинами, що були встановлені та процесуально закріплені у формальний спосіб;

- наукову позицію, спираючись на зміст ч. 2 ст. 55 КК, про доцільність відмови від додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю в санкціях ст. 134 КК;

дістали подальший розвиток:

- положення про те, що за своєю конструкцією диспозиції частин 4 і 5 ст. 134 КК не мають «статевого» спрямування, тобто не визнають потерпілими лише жінок, через що відсутні підстави пов'язувати чинну редакцію ст. 134 КК із захистом репродуктивного здоров'я виключно жінок; констатовано обмежувальний підхід у ч. «б» ст. 39 Стамбульської конвенції, де примусова стерилізація визнається як хірургічне втручання, що призводить до припинення здатності лише жінки до природного розмноження без її попередньої та інформованої згоди або розуміння відповідної процедури;

- теза про те, що законодавець необґрунтовано залишив у новій редакції ч. 1 ст. 134 КК посилання на проведення абортів виключно особою без спеціальної медичної освіти, а в ч. 3 заборони – на незаконне проведення абортів будь-якою особою, що потягло певні небезпечні наслідки; таку диференціацію відповідальності залежно від ознак суб'єкта визнано помилковою;

- позиція, відповідно до якої злочин, описаний у ст. 134 КК, вчиняється переважно з корисливою мотивацією, що водночас не повинно стати підставою для доповнення цієї заборони такою кваліфікуючою ознакою, як «з корисливих мотивів»;

- аргументи на користь того, що: 1) життя людини, із позицій кримінально-правової оцінки, починається в утробі матері на 22 тижні вагітності; 2) доцільно забезпечити об'єктивний кримінально-правовий захист життя плода на останніх строках вагітності та, відповідно, криміналізувати будь-які форми незаконного втручання, що призводить до смерті плода з уже сформованим головним мозком; 3) за умови законодавчої реалізації такого підходу ст. 134 КК підлягатиме застосуванню лише у випадках незаконного переривання вагітності терміном до 22 тижнів;

- положення про те, що незважаючи на те, що ч. 1 ст. 96-1 КК дає суду формальне право застосувати спеціальну конфіскацію у випадку вчинення злочинів, описаних у всіх (окрім четвертої) частинах ст. 134 КК, застосування цього заходу кримінально-правового характеру до особи, винної в здійсненні незаконного абортів або стерилізації, є недоцільним.

3. Теоретичне і практичне значення отриманих наукових результатів дослідження.

Одержані у роботі результати дослідження становлять як науково-

теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

– *правозастосовній діяльності* – під час практичного застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації;

– *науково-дослідній діяльності та навчальному процесі* – як теоретичне підґрунтя для подальших наукових досліджень проблем застосування кримінально-правового впливу за злочин, передбачений у ст. 134 КК; під час викладання у закладах вищої освіти таких навчальних дисциплін як кримінальне право, кримінологія, кваліфікація кримінальних правопорушень тощо; у процесі підготовки навчальних і практичних посібників, підручників, наукових, науково-практичних коментарів КК, а також підвищення кваліфікації детективів, слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів.

4. Наукові публікації, у яких висвітлено основні результати дисертаційного дослідження, та повнота їх опублікування.

Основні наукові результати дисертації Дьоміної Олени Петрівни на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації» відображено у 8 працях, з яких 4 – це статті в наукових фахових виданнях України та 4 – матеріали науково-практичних конференцій, які розкривають основний зміст дисертації, серед яких:

1. Дьоміна О. П. Нові склади злочинів за ст.134 Кримінального кодексу України у світлі Стамбульської конвенції: аналіз деяких ознак. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. №3 (87). С.109–122.

2. Дьоміна О. П. Про юридичну ознаку потерпілого від незаконного проведення абортів або стерилізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 168–173.

3. Дьоміна О. П. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів або стерилізації. *Право і суспільство*. 2021. №2. С. 147–151.

4. Дьоміна О. П. Покарання за злочин, передбачений ст. 134 КК України: огляд деяких проблемних питань. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 470–475.

5. Дьоміна О.П. Проблемні питання імплементації ст.134 КК України в кримінальне законодавство України: Збірник наукових матеріалів XXVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції *el-conf.com.ua*. Частина 2. м. Вінниця, 2019. С. 51–56.

6. Дьоміна О.П. Основні здобутки і проблемні аспекти імплементації Стамбульської конвенції в законодавство України. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнародної наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 11 грудня 2020 р.) Випуск 28, Тернопіль, 2020. С. 53–57.

7. Дьоміна О.П. Незаконне проведення абортів: до питання про ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *«Азовські правові читання»*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 19-20 травня 2023 р. Запоріжжя: Бердянський державний педагогічний університет. С. 6–8.

8. Дьоміна О. До питання про визначення ознак кваліфікованого складу незаконного проведення абортів (ч. 3 ст. 134 КК). Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «*Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2023. Вип. 90. С. 22–24.

Зазначені публікації містять належне обґрунтування отриманих наукових результатів, опубліковані у виданнях, кількість та рівень яких відповідає встановленим вимогам, характеризуються повнотою викладу матеріалів дисертації, опубліковані у різних випусках (номерах) наукових періодичних видань. Серед наведених публікацій немає таких, в яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації. Опублікування результатів дисертації Дьоміної Олени Петрівни на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації» відповідає вимогам, встановленим п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами і доповненнями від 21 березня 2022 року № 341).

5. Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Основні положення та наукові висновки є обґрунтованими, базуються на аналізі літератури з тематики дослідження та узагальненні практики застосування національного законодавства (усього – 169 найменувань).

Структура дисертаційного дослідження О. П. Дьоміної відповідає визначеній меті та поставленим завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дисертація написана грамотно, оформлена згідно з чинними вимогами, передбаченими Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44). Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Мовностилістична культура роботи досить висока. Список використаних літературних джерел, а також посилання на них у тексті дисертації зроблено з дотриманням вимог.

Загальний висновок

З урахуванням викладеного, представлена дисертаційна робота Дьоміної Олени Петрівни на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261,

наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

**Головуючий на засіданні
кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1,
доктор юридичних наук
старший дослідник**

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

07 січня 2025 року

Підпис Пономарьової Тетяни Ігорівни засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності**

Наталія ХОЗЛУ